

VALDAS SELENIS

Lietuvos edukologijos universitetas
Lithuanian University of Educational Sciences

ISTORIZMAS IR LIETUVIŲ TAUTINIO SAVITUMO PROBLEMA

Historicism and Problem of Lithuanian National Distinction

SUMMARY

The article deals with the problem of Lithuanian national identity in Lithuanian professional historiography during first half of twentieth century. Historians of the first Republic of Lithuania (1918–1940) considered nationalism as negative thing, and historical science should keep a distance from political actualities. But the practical functions of such scholarship basically coincided with the tasks of modern Lithuanian nationalism. The history of the Grand Duchy of Lithuania was the primarily focus. It was necessity to give an answer to the “alien” Polish historiography. Although romanticism in contemporary Lithuanian historiography was criticized by historians of various creeds, there were two opinions about Lithuanian cultural distinction. The first suggested that pagan Lithuanian culture (folk arts, folklore and language) was the original expression of culture. The second suggested that during pre-Christian epoque no significant cultural artifacts had been created. Sometimes both of these opinions were supported by the same historians (A. Šapoka, Z. Ivinskis).

SANTRAUKA

Straipsnis skirtas nepriklausomos Lietuvos (1918–1940) istoriografijos santykiui su lietuvių tautos savitumo problema aptarti. Pagal praktines gyvenimo orientavimosi funkcijas tuometinių istorikų požiūris sutapo su nacionalinio istorizmo keliamais tikslais. Istorikams svarbiausia buvo ištirti politinę, pirmiausia Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos, istoriją ir duoti „atkirtį“ kaimyninei „svetimųjų“ istoriografijai. Šios tendencijos neaplenkė ir kultūros istorijos – savo ruožtu stengtasi duoti atsaką lenkų istorikų tezėms. Lietuviškasis nacionalinis istorizmas, arba kritiškoji istoriografija, siekė atsiriboti nuo nepagrįstų istoriniais dokumentais teiginių, patoso, istorinių veikėjų garbinimo. Išsiskyrė dvi nuomonės dėl lietuvių kultūros savitumo: pirmoji teigė, kad pagoniškoji Lietuvos kultūra (tautodailė, tautosaka, kalba) buvusi savita kultūros išraiška, antroji – kad ikirikščioniškuoju laikotarpiu Lietuvoje nebuvo sukurta tokių kultūros artefaktų, kuriuos galėtų perimti kitos tautos. Abi šias nuomones kartais reiškė tie patys istorikai (A. Šapoka, Z. Ivinskis).

RAKTAŽODŽIAI: kultūra, istoriografija, nacionalizmas, istorizmas.

KEY WORDS: culture, historiography, nationalism, historicism.

Istorikai svarstė, kuo lietuviška kultūra išsiskiria. J. Matusas straipsnyje „Kas yra lietuviška kultūra“ pažymėdamas kultūros kaip reiškinių „tarptautinių pobūdį“ teigė: „Kiekvienas kultūrinis darbas, jei jis atliktas lietuviu, savaime pasidaro lietuviškas. Ar ne per daug pasakyta? Visai ne. Ana vokiečiai, prancūzai, anglai... mokslininkai, ir tai net griežtųjų, atseit, gamtos ir matematikos mokslų atstovai kalba apie tautinį mokslą. [...] Kultūros turinys yra bendras visai žmoniškai. Bet patsai jos kūrimas, nežiūrint, kurios tautos žmogus jį vykdo, įgauna tautiškumo atspalvį. Mat, čia turi įtakos tautos kraujas ir būdas, tautos istorija, pagaliau gyvenamoji aplinka.“⁴⁰

A. Šapoka jo redaguotame kolektyviniame veikalė apie Jogailą paskelbė nedidelį skyrelį, skirtą kultūriniam lietuvių ir lenkų santykiams šio kunigaikščio ir karaliaus laikais aptarti. Lietuva krikšto išvakarėse stovėjusi kryžkelėj „tarp ramios per rytų slavus į ją slenkančios Bizantijos ir dinamiškai agresingos katalikiškų vakarų kultūros“. A. Šapokos nuomone, kunigaikščių dvaruose Rytų kultūros įtaka buvo nemaža, bet „sursėjimo“ nebuvo (A. Brückneris teigė atvirksčiai). Nuo pat Jogailos ir Vytauto laikų reikėsi antagonizmas tarp „tikrosios Lietuvos“ ir rusiškųjų žemių bajorijos. A. Šapoka pažymėjo: „...tenka pastebėti, kad ir pats tuometinis Lietuvos kultūrinis *niveau* jau nebuvo toks žemas, kaip kad įprasta vaizduoti svetimšalių literatūroje. Ji gyveno savotišką savo kultūros gyvenimą, bet tai ne barbariškas. [...] Šiokių tokių žinių apie paskirus to gyvenimo reiškinis mes turime. Iš jų nė kiek nematyti, kad tas gyvenimas tiek daug būtų skyrėsis, pav., kad ir nuo ka-

talikiškos Lenkijos gyvenimo.“⁴¹ A. Šapoka pabrėžė, kad Kazimiero Didžiojo įkurtą Krokuvos universitetą atkūrė Jogaila. Ir tik tada pagyvėjo ir Lenkijos kultūrinis gyvenimas. Verta pažymėti, kad A. Šapoka, gindamas Lietuvos kultūros savitumą, vis dėlto išliko kritišku istoriku ir konstatavo: „Bet nenuostabu, kad mūsų laikų istorikai apie senosios Lietuvos kultūros žemumą sprendžia ne iš tų kultūrinio gyvenimo apraiškų, kurias mes dabar skiriame civilizacijos sąvokai, o iš neprisitaikymo vakarietiškai dvasinei kultūrai, iš įvairių, dažnai pasakiškų, kronikininkų pastabų apie jų religijos bei kulto dalykus [...]. Bet ir tas pataisas padarius, reikia pripažinti, kad Lietuva savimos kultūros, kuri užimponuotų kitiems, nesukūrė.“⁴² P. Štuopis pastebėjo šį A. Šapokos prieštaravimą: jis rašo, kad Lietuvos kultūros lygis nebuvęs toks žemas ir nuo Lenkijos Lietuva skyrėsi tik religija, kitame puslapyje jau teigia, kad Lietuva savitos kultūros nesukūrė⁴³. Tokios išlygos atsirado veikiausiai po diskusijų su Z. Ivinskiu.

J. Stakauskas, svarstydamas apie lietuvių kalbos reikšmę Lietuvos išlikimui, rašė, kad „Lietuvių tautai buvo lemta ilgam užimti skirtingą poziciją nei jos kaimyninės tautos. Jos istorijoje pastebimas nuolatinis svyravimas tarp įvairių įtakų. Tačiau visu smarkumu galutinai nepasiduooda kuriai nors vienai įtakai. Jie išlaiko savo individualybės sąmonę. O svetimos įtakos tarp savęs rivalizuodamos dėl pirmenybės, neutralizuoja viena kitą. Gal dėl to lietuviai visgi ir neprarado savo kalbos [...]. Lenkų pasaulis lietuviams buvo gan svetimas [...]. Unijos nebuvo nukreiptos prieš lietuvių tautybę. Tik naujovės lenkų nacionalizmas

užsibrėžė uždavinį panaikinti lietuvių tautinį atskirumą⁴⁴. J. Stakauskas teigė: „Katalikybė nuo pirmos savo egzistavimo dienos Lietuvoje pagerbė lietuvių kalbą ir tuo būdu padėjo pagrindą lietuvių tautinei kultūrai. Tuo tarpu pati Lietuvos valstybė buvo paniekinusi savo gimtąją kalbą.“ Kanceliarinės kalbos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje buvo lotynų, slavų, vokiečių.

Krikščioniškojo europocentristinio naratyvo atstovas Z. Ivinskis taip pat akcentavo krikščioniškojo civilizacinio modelio svarbą: „...koks galėtų būti bendravimas tarp Vakarų Europos ir Lietuvos, jei pačiais viduramžių kultūros klestėjimo šimtmečiais Lietuva neturėjo jokių santykių su Vakarais [...] ir ką gi bendra turi religingas viduramžio krikščionis su prietaringu ir tamsiu pagonimi?“⁴⁵

P. Štuopis, pasidavęs įvykių to meto Vokietijoje įtakai, „Akademike“ akcentavo net „rasinį“ tautos auklėjimą, tačiau savitą, nes vokiečių nacistų proteguojamų mokslininkų teorijos, kurios yra priešiškos lietuviams, turi būti atremtos: „be istorijos vargiai ar įmanomas pilnutinis ekonominis, socialinis, etinis, estetinis, intelektualinis tautos auklėjimas ir švietimas ir kad tiktai istorijos medžiaga vienintelė yra tinkamiausia politiniam ir rasiniam visuomenės auklėjimui. [...] istorikai turi užsiimti tautos sąmonės kūryba, tautos politiniu ir kultūriniu orientavimu, idėjinių pozicijų tvirtinimu [...]. Nacionalsocialistų profesorių istorikų avangardinis veržimasis į Rytus jau seniai turėjo būti atremtas mūsiškių mokslo jėgų.“⁴⁶ Tačiau, anot Štuopio, vokiečių kultūros reikšmė aplinkinėms tautoms didelė, lietuviai atsiliko todėl, kad nepatyrė jos įtakos: „Lietuvių tauta liko ne-

didelė nuengtų valstiečių tauta, ne ką gavusi iš didžiosios savo praeities“, latvių likimas buvęs kitoks, paveiktas vokiečių kultūrinio elemento, kurio lygis buvo aukštesnis negu slavų, todėl latvių civilizacija aukštesnė negu lietuvių⁴⁷.

Lietuvą pasiekdavo ir naujausios Vakarų Europos kultūros istorijos koncepcijos. XX a. trečiojo dešimtmečio pabaigoje žymusis anglų istorikas ir sociologas Arnoldas Josephas Toynbee pradėjo ruošti savo fundamentaliam darbui *A Study of History (Istorijos tyrinėjimas)*. 1928 m. mokslininkas su žmona aplankė Lietuvą, susipažino su I. Jonynu, kitais Lietuvos istorikais⁴⁸. A. Toynbee, naudodamasis Lietuvos istorijos medžiaga, pailiustravo vadinamąjį „civilizacijų traukos į Rytus“ dėsnį. Jis sukūrė „iššūkio-atsako“ teoriją, kuria aiškino ryšius tarp kultūrų. A. J. Toynbee 1934–1961 m. parengė dvylikatomį *Istorijos tyrinėjimą*. Jo istorijos tyrimo vienetas – civilizacija. Pateikė pavyzdžių apie Lietuvą antrajame ir septintajame tomuose. Pasak jo, lietuviai buvo viena iš grandžių grandinės, kuria barbarų pasaulis juosė Vakarų krikščionybę. Vakarų spaudimas lietuviams jų tėvynėje buvo iššūkis, o šiųjų siekimas radikalių laimėjimų Rytų ortodoksų bažnyčios Dnepro baseine – atsakas. Panašiai apie civilizacijų traukos į Rytus dėsnį, Lietuvą, kaip Vakarų civilizacijos paribį, samprotavo Z. Ivinskis⁴⁹.

Po 1941–1944 m. vokiečių okupacijos, kai, anot Ivinskio, „paleidus į darbą įvairias brutalias nacionalsocializmui pažįstamas priemones, buvo skirta lietuviams, kaip ir kitoms mažosioms tautoms, „išgaruoti“, nes jos yra tik „lašai ant karšto germanizmo akmens“⁵⁰, iševijoje istorikai pratęsė lietuvių tautos

savitumo ir istorinio likimo apmąstymus, tik jau kitomis sąlygomis. Valstybės praradimas, nelengvas prisitaikymas gyventi DP (išvietintųjų asmenų) stovyklose, vėliau – JAV, Kanadoje, Vokietijoje sąlygojo gana nostalgiką naratyvą. Egzilio sąlygos vertė ir lietuvius ieškoti sektinų pavyzdžių norint išsaugoti savo tapatybę. Ivinskis tokiu pavyzdžiu nurodė žydus: „Jei ypatingas istorinis tautos likimas taip stipriai sujungė žydus, kad nei erdvės, nei laiko nepalankūs veiksniai nepajėgė jų sutirpdyti kitų tautų masėje, tai po pasaulį išblaškytieji lietuviai šiandien turėtų taip pat uoliai ir labai rūpestingai sąmonintis savo istorinį pašaukimą, savo praeitį, kaip tai darė pradžioje vos keli inertiškos ir apsnūdusios tautos žadintojai.“⁵¹

Kita vertus, tiek Šapoka, tiek Ivinskis akcentavo lietuvių tautos savitumą ir itin dažną jo nematymą užsienio historiografijoje. Anot Ivinskio, „...apie Lietuvą ir lietuvius buvo ir tebėra rašoma visokių netikslumų. Jie buvo, be kitko, dažnai priskiriami slavams, artimiausieji jų giminės senieji prūsai (Pruzzi) dažnai laikyti germanais, nors visai savarankiška lietuvių tauta, su savita kalba, nepriklauso nei slavams, nei germanams. [...] o pats apsiginklavimas nėra menkesnis už aplinkinių tautų. Jau bronzos ir geležies amžiai proistorikui įtikinamai parodo, kaip liudija iškasamieji kapinynuose papuošalai, ginklai, namų apyvokos reikmenys gana aukštą lietuvių materialinę kultūrą.“⁵² Šapoka kaip senosios lietuvių kultūros akcentus išskiria kalbą, tautosaką ir liaudies meną: „Tamsi ir laukinė buvusi Lietuva. Bet kaip tada atsirado tos visos didelės kultūrinės vertybės, kurias šiandieną lietuvių tautai pripažįsta visas

pasaulis? Kaip tada atsirado ir išaugo tokia turtinga formomis ir žodžiais kalba? Argi neturi savo charakterio lietuviškoji tautosaka ir tautodailė, liaudies menas? Argi jo lygis rodo barbarišką tautą buvus jo kūrėja?“ LDK vadina imperija: „Milžiniškoji Lietuvos imperija juk neatsirado kieno kito dėka. Ją sukūrė lietuviai. Ir sukūrė ne barbarų metodais, bet imponuodami savąja „pax Lituana“.“⁵³ Šapoka tame pačiame straipsnyje kaip ryškų senosios Lietuvos valstybės aukšto lygio bruožą iškelė jos teisinės kultūros išaugimą, kuris realizuotas Lietuvos Statutuose, reikšmingame Europos teisės istorijos paminkle, pralenkusiame kaimynus ištaisais amžiais. Šapoka kategoriškai prieštaravo nuomonei, kad Lietuvos galybės kulminacija buvo Vytauto laikai: „Tačiau ne tik anais laikais, bet ir šiandieną tos stiprybės šaltinis daugumai baigiasi maždaug Vytauto laikais. Čia jau aiški klaida (pabraukta – A. Šapokos). Nevalia mums iš tėvų palikimo išsižadėti nė vienos minutės, ne tik amžių. Vis tiek kokie buvo laikai, tai buvo vis dėlto mūsų tautos gyvenimas, jos istorija.“

Šapoka recenzavo buvusio „Dień Kowieński“, 1924 m. išvartyto iš Lietuvos žurnalisto, Rytų Europos tyrimų instituto direktoriaus (1931–1939) ir Stepono Batoro universiteto dėstytojo Władysława Wielhorskiego knygą *Polska a Litwa – stosunki wzajemnie w biegu dziejów*, išleistą 1947 m. rudenį Lenkų studijų centro Londone. Šapokos nuomone, lietuvių–lenkų santykių klausimas yra viena labiausiai supainiotų Rytų Europos problemų. Šapokos teigimu, Wielhorskis „... rašo lenkams, įtvirtindamas juos senose pozicijose, o lietuvius moko nuolankumo „istoriniam procesui“, moko logikos ir

kviečia atsisakyti senųjų klaidų. Be to, „nebūdamas istorikas, Wielhorskis nuo pat pirmųjų puslapių, aiškindamas lietuvių kilmę ir jų vietą kitų tautų tarpe, daro eilę klaidų arba kartoja niekieno nepripažįstamas teorijas. [...] Jam, pvz., norisi iškelti, kad lietuviai turėję daug svetimo kraujo priemaišų, tad ir konstruoja „istorišką“ vaizdą: esą į juos įsilieję VIII–IXa. normanų, XIII–XVa. vokiško kraujo per kryžiuočius, kurie kai kurias Lietuvos sritis po kelis kartus ilgokose okupacijose laikę [...]. Be reikalo jis mano, kad nepalankumo lenkams lietuviai sėmęsi pavolgiuose, mokęsi iš antilenkiškos rusų istoriografijos (218 p.). Ust-

rialovo ir Kojalovičiaus mokykla bei litowsko–russkoje gosudarstvo sąvoka ir lietuviams buvo nemiela...“⁵⁴

Be siekio akcentuoti ir atskleisti lietuvių kultūrinio savitumo problemas, kai kurie istorikai iševijoję atkreipė dėmesį ir į prieškariu susiformavusios nacionalinės istoriografijos „tyrimų programos“ ribotumą. Pavyzdžiui, K. Avižonis pažymėjo, kad negalima nuneigti fakto, jog nepriklausomos Lietuvos istorikai daugiausia domėjosi beveik išimtinai etnografinės arba tikrosios Lietuvos istorija, nedaug kreipė dėmesio į gudiškųjų bei kitų Rusijos sričių, priklausiusių Lietuvos valstybei, praeities tyrinėjimą⁵⁵.

„ROMANTIŠKASIS“ TAUTINIS NARATYVAS IR KRITIŠKOJI ISTORIOGRAFIJA

XX a. pirmoje pusėje pragmatinio romantinio naratyvo alternatyva ir jo įveika Lietuvos istoriografijoje buvo istorizmas. Istoristinė istoriografija (istoriografijos scientifikavimo impulsas XIX a. atėjo iš pozityvistinių gamtos mokslų) atmetė legendas ir bet kokius neparemtus šaltiniais mitus kaip didžiavimosi sava tauta pagrindą. Daug kas priklausė ir nuo istoriko pažiūrų: jeigu jos materialinės, tai kritiškiau vertinti lengviau.

A. Janulaitis buvo pirmasis lietuviškai rašęs romantiškųjų etnogenezės teorijų kritikas. Pačioje XX a. pradžioje jis išleido poleminę knygelę, kurioje griežtai kritikavo Joną Basanavičių: „Pažvelgę į pirmuosius raštus lietuvių judėjimo, randame, ypatingą palinkimą viską išvesti iš lietuvių. Mažutė lietuvių tauta tapo viso pasaulio centru (viduriu). Viskas pareina iš lietuvių ir grįžta prie jų. [...] kiekviena tauta, kurioj buvo mato-

mas bent koks ženklas susipratimo, ji esant atskira, savaranki tauta, tą pačią sakydavo apie save, ką lietuviai dabar.“ Janulaitis turėjo omenyje „didvyrių žemę“, minimą ir tautiniame himne. Jis pažymi, kad „pas mus kritika nelabai gerbiama. Papeikimas laikomas už majestoto užgavimą“. Janulaitis šį pamfleto parašė 1902 m. ir nusiuntė į „Varpo“ redakciją – „ten ji nepatiko“, tada išsiuntė į JAV, ir ten nebuvo priimta, tada išleido pats. Jis nusprendė rašyti pamfleto, nes jo sklaida platesnė, negu didesnės apimties kritikos veikalo, be to, su inteligentais „patriotėliais“ negalima ginčytis, nes „jų nebeįpataisysi, vienas vaistas ant jų – juokas, kuris geriausiai apsergės publiką nuo patriotligės“⁵⁶. Janulaitis su šia itin sarkastiška kritika išsiskyrė bendrame tuometiniame inteligentijos kontekste, tačiau ir J. Totoraitis kritikavo pragmatiskąjį diskursą – 1905 m. „Vilniaus ži-

niose“ rašė, kad S. Daukanto darbai jau buvo pasenę ir neatitiko istorijos mokslo reikalavimų, todėl tautos istoriją reikia rašyti iš naujo „aiškiau“ ir „giliau“⁵⁷.

Nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu kuriantis nacionalinei istorinei mokyklai, romantiškasis naratyvas pasireiškė istorijos veikėjų idealizavimu, kuris neretai sulaukdavo kritikos. Istorijos mokslo padėtį ir pragmatinio – retorinio romantizmo / istorizmo sankirtą apibūdino P. Štuopis: „Mūsų pažiūros į savosios tautos praeitį yra turėjusios savo istoriją: kitaip žiūrėjo į senovės lietuvių gyvenimą istorikas romantikas, kitaip – Didžiojo karo epochos lietuvis, dar kitaip – dabartinis istorikas mokslininkas. Istorikas romantikas garbino didingą Lietuvos praeitį, ja didžiavosi, ja kurstė tautoje tautinę sąmonę ir savigarbą. Didžiojo karo epochos lietuvis pasižvalgęs po Europą, susipažinęs su kitų tautų istoriškai kultūriniu gyvenimu, nusivilia sava praeitimi, neranda joje nieko didaus, pasigenda jos palikimo – lietuviškos kultūros, kuri galėtų lenktyniauti su slavų ar

germanų tautų kultūromis.“ Čia tautininkas Štuopis netikėtai pritarė Ivinskiui, pareiškęs, kad „gyvosioms tautinėms tendencijoms“ objektyviame moksle negali būti vietos⁵⁸.

Vakaruose dėl romantinio naratyvo lietuvių istoriografija buvo ignoruojama. Ivinskis iševijoje rašė: „Ne kartą, kas iš Lietuvos praeities mūsų spaudoje teigiama ar proginėmis kalbomis, paskaitomis primenama, *nesiderina* (Z. I.) su objektyviais tyrinėjimų duomenimis. Yra žinomas ne vienas konkretus atvejis, kaip svetimieji – ir ne kartą ne be pagrindo – yra kritiškai tą mūsų patriotiškai romantišką istoriografiją vertinę. Žinoma, yra taip pat liūdnu faktų, kad eilė mūsų pačių svetimomis kalbomis išleistųjų knygų, daugiau pasibodėjimo negu susidomėjimo sukelia (!).“⁵⁹ Ivinskis, kaip ir Šapoka, kritikavo romantinę iševijos istoriografiją, kurios pakilimas tokiomis sąlygomis buvo neišvengiamas ir dėsningas reiškinys. Tačiau profesionaliems istorikams tokia istorijos rašymo prieiga buvo nepriimtina.

IŠVADOS

Nepriklausomos Lietuvos istorikai nacionalizmą laikė neigiamu reiškiniu, teigė, kad istorijos mokslas turi atsiriboti nuo politinių aktualijų. Istorijos mokslo samprata atitiko istorizmo paradigmą, išskyrus A. Voldemaro požiūrį į istoriją, lyginantį ją su gamtos mokslais. Tačiau pagal praktines gyvenimo orientavimosi funkcijas jo požiūris sutapo su nacionalinio istorizmo keliamais tikslais.

Darytina išvada, kad profesionalios nacionalinės istoriografijos kūrimo

si pradžioje kultūros istorijai skirta palyginti nedaug dėmesio. Istorikams svarbiausia buvo ištirti politinę, pirmiausia Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos, istoriją ir duoti „atkirtį“ kaimyninei „svetimųjų“ istoriografijai. Šios tendencijos neaplenkė ir kultūros istorijos – savo ruožtu stengtasi duoti atsaką lenkų istorikų tezėms.

Romantinė istoriografija buvo kritikuojama visų pažiūrų istorikų – lietuviškasis nacionalinis istorizmas arba kritiš-

koji istoriografija siekė atsiriboti nuo nepagrįstų istoriniais dokumentais teiginių, patoso, istorinių veikėjų garbinimo. Pažymėtina, kad vienais pirmųjų materialiosios kultūros istorijos tyrėjais laikytini istorikai P. Klimas ir J. Matusas. Problemiškai kultūros istorijos klausimus svarstė ir Z. Ivinskis.

Išsiskyrė dvi nuomonės dėl lietuvių kultūros savitumo: pirmoji teigė, kad pagoniškoji Lietuvos kultūra (tautodailė, tautosaka, kalba) buvusi savita kultūros išraiška, antroji – kad ikikrikščioniškuoju laikotarpiu Lietuvoje nebuvo sukurta tokių kultūros artefaktų, kuriuos galėtų perimti kitos tautos. Abi šias nuomones

kartais reiškė tie patys istorikai (A. Šapoka, Z. Ivinskis). Istorikai akcentavo lietuvių kultūros ir slaviškosios-stačiatikių kultūrų skirtingumą.

Tautinių mažumų istorija nepriklausomybės laikotarpiu (ir išėivijoje) liko tautinio naratyvo paraštėje. Išsiskiria tik A. Janulaičio darbai, nes jis tyrė visos Lietuvos visuomenės istorijos raidą.

Nepriklausomos Lietuvos laikais išsimokslinę profesionalūs istorikai toliau rašė darbus nacionalinio istorizmo naratyvu, taip pat akcentavo lietuvių kultūrinį savitumą, kurio nepastebi Vakarų istoriografija ir kartu kritikavo vėl suklestėjusią romantinę istoriografiją.

Literatūra ir nuorodos

- ⁴⁰ Jonas Matusas, Kas yra lietuviška kultūra? *Trimitas*, 1936, nr. 30, p. 708–709.
- ⁴¹ Adolfas Šapoka, Kultūriniai lietuvių lenkų santykiai Jogailos laikais. *Jogaila*, red. A. Šapoka, Kaunas, 1935, p. 273.
- ⁴² Ten pat, p. 264.
- ⁴³ Povilas Štuopis, Neįspėtas Jogaila. *Akademikas*, 1935, nr. 16–17, p. 377.
- ⁴⁴ Juozapas Stakauskas, *Naujieji nacionalizmai ir Katalikų bažnyčia Lietuvoje*, sud. A. Katilius. Vilnius, 2003, p. 15–18.
- ⁴⁵ Zenonas Ivinskis, Krikščioniškosios Vakarų Europos santykiai su pagoniška Lietuva. *Athenaeum*, 1933, t. IV, sąs. 1, p. 135.
- ⁴⁶ Povilas Štuopis, Tautinės istorikų pareigos. *Akademikas*, 1933, nr. 16, p. 307–309.
- ⁴⁷ Povilas Štuopis, Aisčių vienybės klausimu. *Vairas*, 1939, nr. 20, p. 792.
- ⁴⁸ Povilas Lasinskas, Istorijos mokslas Vytauto Didžiojo universitete 1922–1940 metais. Vilnius, 2004, p. 126.
- ⁴⁹ Ten pat, p. 129–130.
- ⁵⁰ Zenonas Ivinskis, Lietuvių tautos valstybinės sąmonės reikšmingesni etapai. *Aidai*, 1947, nr. 1, balandis.
- ⁵¹ Zenonas Ivinskis, Lietuvių tautos valstybinės sąmonės reikšmingesni etapai. *Aidai*, 1947, nr. 9, gruodis.

⁵² Ten pat.

⁵³ Antanas Stanys (Adolfas Šapoka). Mūsų praeities vertinimo klausimu. *Aidai*, 1947, nr. 6. Zenonas Norkus šia tema paskelbė atskirą monografiją, tačiau Adolfo Šapokos, kaip vieno iš teigusiuoju LDK buvus imperija, nepaminėjo, žr.: Zenonas Norkus, *Nepasiskelbusi imperija. Lietuvos Didžioji Kunigaikštija lyginamosios istorinės imperijų sociologijos požiūriu*. Vilnius: Aidai, 2009.

⁵⁴ Adolfas Šapoka, Lietuvos ir Lenkijos santykiai lenkų akimis. *Aidai*, 1948, nr. 21, gruodis.

⁵⁵ Konstantinas Avižonis, Pastabos dėl „naujoviško V. T. Pašutos Lietuvos valstybės pradžios aiškinimo“. *Lituanistikos darbai. Lituanistikos instituto metraštis*. T. I. Čikaga, 1966, p. 89–91.

⁵⁶ Dr. Gėnėjas (Augustinas Janulaitis), *Kur lietuvių senovėje gyventa. Ir kur bei kokių jų dabar esama? Patrijotiškas vistoriškai-filologiškas tyrinėjimas*. Bitenai: „Giltinės“ izdas, 2-leidimas, 1907, p. III–VI.

⁵⁷ Jonas Norus (Totoraitis), Rūpinkimes Lietuvos istorija. *Vilniaus Žinios*, 1905, nr. 63, p. 1.

⁵⁸ Povilas Štuopis, Neįspėtas Jogaila. *Akademikas*, 1935, nr. 16–17, p. 376–377.

⁵⁹ Zenonas Ivinskis, Aktualieji Lietuvos istorijos klausimai. (Beieškant objektyvesnio kriterijaus mūsų tautos praeičiai.) *Į laisvę*, 1967, nr. 41 (78), p. 22–28.